

HALK BAYTARLIĞI: MALATYA'NIN ARGUVAN İLÇESİNİN PARÇIKAN KÖYÜ ÖRNEĞİ

Bedrettin KAYHAN* / Prof. Dr. Rezan KARAKAŞ**

Öz: İnsanlar en eski zamanlardan günümüze kadar hayvanlarla iç içe olmuşlardır. Hayvanların hastalanmasıyla insanlar, elde bulunan imkânlar ve yaşam tarzı doğrultusunda sağaltmaya gitmiştir. Bu da halk baytarlığını meydana getirmiştir. Günümüze kadar varlığını sürdüren ve koruyan halk baytarlığı, içerisinde zengin folklor unsurları barındırmaktadır. Bu çalışmanın amacı Malatya'nın Arguvan ilçesinin Parçikan köyünde halk baytarlığını ortaya koymaktır. Parçikan köyünün çalışma sahası olarak belirlenmesinin temel nedeni bölgede hayvancılığın yoğun olarak yapılmasıdır. Etnografi deseni çerçevesinde hazırlanan bu çalışmada çalışma grubu olarak aktif olarak hayvancılık ile uğraşan ve eski dönemlerde hayvancılık ile uğraşmış Parçikan köy halkından 45 kişi belirlenmiştir. Çalışmada veriler görüşme yoluyla toplanmıştır. Görüşmeden önce hayvan hastalıkları ile ilgili alanyazın taraması yapılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz edilen verilere göre yörede hayvan hastalıklarının tedavisinde bitkisel, hayvansal, madensel ürünlerden; cerrahi yöntemlerden ve dini uygulamalardan yararlanılmaktadır. Çalışma sonucunda yöredeki hayvan hastalıklarının tedavisinde Türk halkının ritüel öğelerinden ocak kültürüyle de karşılaşmış olup bu bağlamda yöre halkının bazı hastalıkların ortaya çıkış nedenlerini ve bunların tedavilerinin nasıl yapıldığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak yörede halk baytarlığında zengin folklorik unsurlara ulaşılmıştır. Çalışmanın sonunda hayvan hastalıkları hakkında çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: hayvan hastalıkları, halk baytarlığı, etnografi, Arguvan örneği.

PEOPLE'S FARMING THE CASE OF PARÇIKAN VILLAGE OF ARGUVAN DISTRICT MALATYA

Abstract: Humans have been intertwined with animals from the earliest times to the present day. With the disease of animals, people went to treatment in line with the possibilities and lifestyles at hand. This created the public veterinarian. The folk veterinarian, which has survived and preserved until today, contains rich folklore elements. The aim of this study is to reveal the folk veterinary practice in Parçikan village of Arguvan District of Malatya. The main reason for determining the Parçikan village as a study area is the intense animal husbandry in the region. In this study, which was prepared within the framework of the ethnographic design, 45 people from the Parçikan village people, who were engaged in animal husbandry and were engaged in animal husbandry in the past, were determined as the working group. In the study, data were collected through interviews. Before the interview, the literature on animal diseases was searched. The obtained data were analyzed with descriptive analysis. According to the analyzed data,

ORCID ID : 0000-0001-8892-3720* / 0000-0001-9138-3825**

DOI: : 10.31126/akrajournal.1243639

Geliş tarihi : 27 Ocak 2023 / Kabul tarihi: 15 Mayıs 2023

*Siirt Üniversitesi

**Siirt Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü.

herbal, animal and mineral products in the treatment of animal diseases in the region; surgical methods and religious practices are used. As a result of the study, the hearth culture, one of the ritual elements of the Turkish people, was also encountered in the treatment of animal diseases in the region, and in this context, the reasons for the emergence of some diseases of the local people and how they were treated were determined. As a result, rich folkloric elements have been reached in the folk veterinary in the region. At the end of the study, various suggestions were made about animal diseases.

Key Words: animal diseases, folk veterinary, ethnography, Arguvan example.

Giriş

Maddi ve manevi birçok unsuru beraber paylaşan, yaşayan ve bu unsurları gelecek kuşaklara aktaran insan topluluğu halk olarak nitelendirilir. Artun'a göre, en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubu halk olarak nitelendirilir (2010, s. 3). Bununla birlikte bu insan grubu aynı zamanda bir kültür taşıyıcısıdır. Halk elinde bulunan maddi ve manevi unsurları gelecek kuşaklara aktarma görevini ilk zamanlardan bugüne kadar üstlenmiştir. Halkın bu ortak yaşantısı ve kültür taşıyıcı olma durumu halk bilimi çerçevesinde irdelenmektedir.

Bir topluma ait akla gelebilecek maddi ve manevi unsurların tümü halk bilimi alanına girmektedir. Bu yönüyle halk bilimi, halka geniş bir çerçeveden bakmakta ve bu geniş çerçeve kapsamında çalışmalarını sürdürmektedir. Halk bilimi, hem sosyal hem de beşeri bir bilimdir. Bu nedenle folklorun bir bilim dalı olarak kabul edilmesinin üzerinden 200 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen net bir şekilde bu bilim dalının hudutları çizilmemiştir. Bu kadar geniş bir çerçeve içerisinde çalışmalarını yürüten halk bilimi edebiyat, filoloji, sanat, tarih, müzik, psikoloji, felsefe, mantık, antropoloji, gibi birçok bilim dalıyla ilişki hâindedir. Bu ilişki halk bilimi çalışma yöntemlerini de etkilemiş ve halk bilimi alanında birden fazla çalışma yöntemi kullanılma yoluna gidilmiştir. Halk bilimi sağlık alanıyla da ilişki hâindedir. Tıp, eczacılık, hemşirelik, veterinerlik ve zooloji gibi sağlık alanlarıyla da halk bilimi ilgilenmektedir. Özellikle son dönemlerde halk hekimliği ve halk baytarlığı adı altında birçok çalışma yapılmaktadır.

İnsan ve hayvan hekimliği uzun yıllar bir arada yoğrulmuş, insanlar kendilerine uyguladıkları tedavi şekillerini hayvanlar üzerinde de denemeye başlamış ve böylece folklorik veteriner hekimliği doğmuştur (Kardaş, 2019, s. 22). İnsanlar hayvanları ehlileştirilmesiyle beraber halk veterinerliğinin de temelini atmıştır. Dinçer'e göre, halk veterinerliğinin ortaya çıkışı, insanların hayvanları evcilleştirilmesiyle aynı döneme gelmektedir (1967, s. 5). Göçebe toplumlarda at ve deve nasıl önemli ise hayvancılıkla uğraşan toplumlarda da geçim kaynağı olarak beslenen inek, keçi, koyun gibi hayvanlar o derece değerlidir. Bu yüzden hayvanın büyümesi, beslenmesi ve iyi ürün vermesi için yoğun çaba gösterilir. Tüm bunlar, süreç içerisinde hasta hayvanların tedavi edilme-

sinde izlenen yollar da eklenince bir “halk baytarlığı” alanının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Halk baytarlığı ya da geleneksel veterinerlik birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımlanmış ve her biri bu alanın farklı yönlerine, tanımlarıyla dikkat çekmiştir. Aça’ya göre hayvancılığın geçim kaynağı olduğu geleneksel çevrelerde halkın veteriner hekim olmadığı zamanlarda veya veteriner hekime ulaşamadığı durumlarda ya da çoğunlukla ekonomik sebeplerle veterineri çağırarak istemedikleri zamanlarda hayvanlarını tedavi etmek için başvurdukları uğraşların tümü halk baytarlığıdır (2017, s. 412). Buradan hareketle halk veterinerliğinin ortaya çıkışı ve ilerleyişi kültüre bağlı olarak devam etse de son zamanlarda ekonomik sebeplerin de etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Şar ise halk veterinerliği “Hayvancılık ile uğraşan insanların hastalıklar ve sağlık hakkındaki inanç, tutum, davranış, gelenek ve değer sistemleri ile ilgili tıbbi uygulamalarıdır.” biçiminde ifade etmiştir (2005, s. 24).

“Toplumun duyduğu ihtiyaç devam ettikçe halk hekimlerinin de popülaritelerini korumaları beklenir. ‘Toplumsal ihtiyaç’ var oldukça uzmanın sahip olduğu özel bilgiyi taşıması, bir süre sonra da başkasına aktarması beklenir. Aksi hâlde bilgi, taşıyıcısının yaşamının sona ermesiyle kaybolup gider. Halk hekimlerinin sahip olduğu bilgi; ezoteriktir, özeldir. Hekim, sahibi olduğu bu bilgiyi başkalarıyla paylaşmaz. Vakti geldiğinde, çoğu kez yaşlandıklarında, bu bilgiyi yakınlarından birine -herhangi birine değil, seçilmiş kişiye- sunar, aktarır yani el verirler. Hekim, çok yaşlanıp da işi yapamaz bir hâle geldikten veya öldükten sonra bu kez görevi icra etmek, yeni halk hekimine düşer.” (Karakaş, 2020: 132). Burada belirtilen hususlar halk baytarlığı için de geçerlidir.

Boratav, halk veterinerliğinin sahasını şu sözlerle belirtmiştir: “Hayvancılık denilince, daha çok dört ayaklı evcil hayvanların üretim ve bakımı hatıra gelir: at, eşek, katır, inek, öküz, manda, deve gibi büyükbaş hayvanlar: koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlar. Yine koyuncuların önemli yardımcısı çoban köpeği, Türk evlerinin kedisini, avcılarının alıcı kuşlarını ve bütün çeşitleriyle kümes hayvanlarını unutmamak gerekir.” (1994, s.144). Bu bağlamdan hareketle bu çalışmada halk veterinerliğinin sahasında yer alan hayvanlar üzerinden çalışma ilerlemiş ve de şekillenmiştir.

Geçim kaynağı hayvancılık olan hemen her birey, hasta hayvanını öncelikli olarak kendi imkânları ölçüsünde tedavi etmeyi dener. Hasta hayvan iyileşmediği takdirde bu kez hayvan sahibi çevrede bu konuda bilgi ve tecrübesine güvenilen bir halk baytarı arayışına girer. Hasta hayvanın modern bir veterinerle buluşması ise üçüncü yani son aşamadır. Halk baytarlığı değişik türde birçok hayvanın karşılaştığı çeşitli hastalıklara yönelik pratik çözümler sunar. Tedaviler, zaman içinde denenmiş ve olumlu sonuçlar alınmış uygulamalardan oluşur.

Boratav, halk veterinerliği kapsamında uygulanan tedavi işlemlerini de üç ana başlık altında toplar. Bunlar:

- a) Tümüyle akılcı yöntemler,
- b) Tümüyle büyüklük işlemler,
- c) Büyüklük ve akılcı karışık işlemler (1994, s.129).

Kırsalda yaşayan topluluklar hayatlarını kısıtlı şartlarda sürdürmektedirler. Bu toplulukların hayatta kalma mücadeleleri yaşadıkları bölgenin konum ve fiziksel özelliklerine göre şekillenmektedir. Bölgenin coğrafi özelliklerine göre çevreyle ilgili birtakım bilgiler üretirler ve bu bilgileri de gelecek kuşaklara aktarırlar. Geçmişten gelen bilgi ve birikimle gelenekselleşen ekolojik bilgiler çerçevesinde kendilerinin, hayvanlarının ve üretmiş olduğu bitkilerin sağlıklı olması için çaba harcarlar. Bunun için de bitkisel ürünlerden, hayvansal ürünlerden, madensel ürünlerden ve de dini-ritüel uygulamalardan yararlanırlar.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde hayvancılık, halkın önemli geçim kaynaklarından birisidir. Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı Parçikan köyünde de halkın büyük çoğunluğu hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Hayvancılıkla uğraşan halk, besleyip ürettiği hayvanın etinden ve sütünden azami ölçüde yararlanmak ister. O yüzden hayvanın bakımı özen gerektirir. Hayvan odaklı bir yaşam tarzı, ona yönelik hem birçok inanışın oluşmasına hem de halk baytarlığının gelişmesine vesile olmuştur. Bu çalışma Parçikan köyündeki halk baytarlığı ile sınırlandırılmıştır.

Yöntem

Çalışmanın Amacı

Kırsal bir kesim özelliği olan Malatya'nın Arguvan ilçesinin Parçikan köyünün yerleşimi çok eskilere dayanmaktadır. Bununla birlikte yöre halkı uzun yıllardır hayvancılık ile uğraşmaktadır. Çalışma sahasının bu özellikleri doğrultusunda, bu çalışmada Malatya'nın Arguvan ilçesinin Parçikan köyünde halk baytarlığındaki uygulamaları tespit etmek ve ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışmanın Deseni

Etnografi, bir insan grubunu ya da bir grubun kültürünü anlama ve betimleme için gösterilen bilimsel uğraşların hepsidir. Nitel düşünce bağlamı doğrultusunda harcanan bu uğraşlar, araştırılan kültürün bütünü, parçalarını ve bunlar arasındaki ilişkileri, kültürün mensupları gözünden görüp anlamayı içerir (Kartarı, 2017, s. 217). Bu çalışmanın da amacı, Malatya'nın Arguvan ilçesinin Parçikan köyünde halk baytarlığındaki uygulamaları tespit etmektir. Çalışmanın amacı ve etnografi deseninin özellikleri doğrultusunda bu çalışmada, nitel araştırma yönteminden biri olan etnografi deseni tercih edilmiştir.

Çalışma Sahası

Parçikan, Arguvan ilçesinin yüz ölçüm olarak büyük köylerinden birisidir. Köyün Arutkomlar ve Çöllük isimli iki mezrası bulunmaktadır. Köyün kuzeyinde Yukarı Sülmenli ve Aşağı Sülmenli; kuzeybatısında Asar; güneyinde Boyaca; güneydoğusunda Şevki Çiftliği ve Ambarcık; doğusunda Karababa; batısında Karaca köyleri bulunmaktadır. Köy Ala Dağ, Avrut ve Sakız isimli geniş meralara sahiptir. 46 hane bulunan köy içerisinde iki cami, bir ilkokul, bir sağlık ocağı, altı lojman yer almaktadır. Sağlık ocağı ve ilkokul aktif değildir.

Malatya’da küçükbaş hayvanın en fazla bulunduğu Parçikan köyü, mayıs ayından ekim ayına kadar Malatya’nın Arapgir, Sivas’ın Divriği ve Erzincan’ın Kemaliye ilçelerinin sınırları içerisinde yer alan Sarıçiçek Yaylası’nda bulunur. Sarıçiçek Yaylası’nın Kızlar Pınarı, Ari Jerin, Çitin Düzü, Dalav, Hotar, Beypınar, Üç Delik, Kert, Gule Yurdu, Mazman, Subatan, Olluk, Ortaköy, Uzun Çayır ve Ala Çayır bölgelerinde kıl çadırlar kuran Parçikan köy halkı, ekim ayına kadar tulum peyniri üretimi yapmaktadırlar.

Çalışma sahası kültürünü yaşatmaya çalışan ve bunu elinden geldiğince koruyan bir görünüme sahiptir. Köy halkının temel geçim kaynağının büyük bir bölümü hayvancılıktır. Bununla birlikte çalışma sahasında halıcılık ve tarımsal faaliyetler de sürdürülmektedir.

Çalışma Grubu

Çalışmanın amacı doğrultusunda çalışma grubunu aktif ve kısmi zamanlı olarak hayvancılıkla uğraşan insanlar ile geçmiş dönemlerde hayvancılıkla uğraşmış insanlar oluşturmaktadır. Bu yönüyle çalışma grubunda 30.03.2022 ile 09.04.2022 tarihleri arasında görüşülen 45 kişi yer almaktadır. Bunlardan on ikisi kadın otuz üçü erkektir. Çalışma grubunun yaş aralığı da 32 ile 84 arasında değişmektedir. Bununla birlikte görüşülen kişilerin yirmi ikisi damızlık hayvan yetiştiricisi, on ikisi ev hanımı, üçü besici, ikisi celep, ikisi emekli, ikisi esnaf, biri muhtar ve biri de serbest meslekle uğraşmaktadır. Çalışma grubunda yer alan 35 kişi aktif olarak Parçikan köyünde ikamet ederken geriye kalan 10 kişi de yıl içerisinde kısmi zamanlı olarak Parçikan köyünde ikamet etmektedir.

Verilerin Toplanması

Bir amaç doğrultusunda daha önceden belirlenen soru sorma ve cevaplama şekline dayalı bir etkileşim sürecine görüşme denir (Eroğlu ve Bektaş, 2016, s. 47). Görüşmenin asıl hedefi, iletişim kurulan insanların belirli bir konu hakkındaki duygu, düşünce, inanışlarını, uygulamalarını ve bilgilerini belirlemektir. Çalışmanın amacı doğrultusunda veriler görüşme yoluyla kayıt altına alınmaya gidilmiştir. Saha çalışmasında görüşmeye çıkılmadan önce görüşme formunun hazırlanması için hayvan hastalıkları ile ilgili alanyazın taraması

yapılmış ve alanyazın taramalarından yararlanılmıştır. Elde edilen veriler bir uzman veteriner hekime gösterilmiş ve geri gelen dönütler doğrultusunda form üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. Görüşme ortamında sözel olmayan davranışları gözlemlemek, kaynak kişinin heyecan durumunu ortadan kaldırmak, kaynak kişiyi belirli bir çerçevede hapsolmaktan kurtarmak ve görüşme ortamında samimiliği sağlamak amacıyla görüşme türlerinden sohbet tarzı görüşmeyle veriler elde edilmiştir. Bu sayede kaynak kişilerle rahat, samimi ve akıcı bir etkileşim ortamı sağlanmıştır. Bu yaklaşım hem yörede geçen bazı hayvan hastalıklarının (boyun dönmesi, çoban köpeklerinde kulak kesimi, hayvanın sütünden koku gelmesi, keklıkların ötmemesi, nazar ve siğil) hem de bazı tedavi yöntemlerinin gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Bununla birlikte kaynak kişilerle gönüllülük esasına dayalı olarak yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmeler randevu alınarak kaynak kişilerin istedikleri ortamda gerçekleşmiştir. Görüşmelerde genel olarak veriler not tutularak kayıt altına alınmıştır. Ses kaydına izin veren katılımcılardan elde edilen veriler de daha sonra bire bir yazıya dökmüştür. Bununla beraber görüşmeler 30-35 dakika civarında yapılmıştır. Bu yöntem sayesinde çalışmanın verileri meydana gelmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmanın amacı doğrultusunda elde edilen veriler betimsel analiz ile analiz edilmiştir. Bu analiz türünde amaç görüşme veya gözlem yoluyla elde edilen verilerin düzenlenmiş bir biçimde okuyucuya sunulmasıdır. Yıldırım ve Şimşek'e göre betimsel analiz dört aşamada ilerlemektedir. Bunlar; betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, çerçeveye göre elde bulunan verileri işleme, verileri tanımlama ve verileri yorumlamadır. Betimsel analizin ilk aşamasında mevcut çalışmadaki halk baytarlığı çerçeve olarak belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen çerçeve kapsamında kaynak kişiler tarafından elde edilen veriler objektif bir şekilde aktarılmıştır. Bir sonraki aşamada elde edilen veriler tanımlanmış ve gerekli görüldüğü yerde doğrudan alıntı ile desteklenmiştir. Son olarak da elde edilen veriler genel hatlarıyla yorumlanmıştır.

Bulgular

1. Apse

Hayvanlarda görülen bir tür deri rahatsızlığıdır. Derinin alt tabakasında bulunan boşluğun irin ile dolması ve şişmesi durumudur. Yörede hastalığın tedavisinde bitkisel ürünlerden ve cerrahi yöntemlerden yararlanılmaktadır. Tedavide kullanılan bitkisel ürünlerin çeşitliliği dikkat çekicidir.

Apse bağlayan yer neşter ile kesilir ve irin boşaltılır (KK-3).

Zegerek (keten tohumu) havanda iyice dövülür. Apsenin üstüne bez ile sarılır (KK-9).

Apse oluşan yerin üstüne közlenmiş soğan bağlanır (KK-16).

Apsenin üzerine havas otu konulur ve üzerine bez sarılır (KK-24).

Apse neşter ile kesilir (KK-26).

Apsenin üstüne dövülmüş zegerek (keten tohumu) konulur (KK-29).

Neşter ile kesilir ve irinin dışarı çıkması sağlanır. Daha sonra üstüne tütün konulur (KK-31).

Üzerine mayalı ekmek hamuru konulur ve üstü bez ile sarılır (KK-41)

Közlenmiş soğan apsenin üstüne sarılır (KK-43).

2. Bit (Spı)

Hayvanlarda görülen bir deri rahatsızlığıdır. Yörede bitlere “spı” denilmektedir. Çoğunlukla kış aylarında görülmektedir. Tedavisinde genellikle bitkisel ürünlerden, madensel ürünlerden ve cerrahi yöntemlerden yararlanılır. Tedavide kullanılan tütün dikkat çekici olmakla birlikte genellikle madensel ürünlerle sağaltma yoluna gidilmektedir.

Hayvanları yeme çektiğimizde (yemlemeye başladığımızda) karşılaştığımız bir durumdur. Tedavisinde tütün kaynatılarak suyu ile hayvan yıkanır (KK-8).

Spı düşen hayvanın sırt bölgesine toz naftalin dökülür (KK-12).

Gazyacağı ile hayvan yıkanır (KK-19).

Yünlerini kırmak gerekir (KK-23).

Gomun (ağılın) altına toz naftalin serpilir (KK-25).

Sırtına toz naftalin dökülür (KK-28).

Spı olan hayvanın yünleri kırılır ve vücudu yeşil sabun ile yıkanır (KK-32).

Damın (ahırın) altına kireç serpilir ve duvarları kireç ile badana yapılır (KK-33).

Tütün kaynatılır ve suyu ile hayvan yıkanır (KK-40).

Sırt bölgesine naftalin dökülür (KK-42).

Hayvanın yünleri kırılır (KK-45).

3. Boynuz Kırıklığı

Küçükbaş hayvanlarda sıkça karşılaşılan bir durumdur. Farklı nedenlere bağlı olarak (hayvanlar arasında kavga, boynuzun bir yere takılması vb.) boynuzun kırılması veya tamamen kopması halidir. Tedavisinde genel olarak madensel ürünlerden ve hayvansal ürünlerden biri olan yünden yararlanılır. Yünün yakılarak küllerinin sağaltmada kullanılması en yaygın yöntemlerdendir.

Gres yağı boynuz kırığının üstüne sürülür (KK-8).

Bir parça yün yakılır daha sonra külleri tuz ile karıştırılır. Boynuz kırığının olduğu yere bir bezle sarılır. Bu hem hava almasını engeller hem de kurtlanmayı önler (KK-15).

Toz naftalin boynuzun kırıldığı yere üç gün boyunca dökülür (KK-19).

Yanmış motor yağı kırığın üstüne sürülür (KK-23).

Odun külü kırığın üstüne sürülür. Üzerine sinek gelmeyeceği için kurtlanma da olmaz (KK-28).

Yün veya keçe yakılır. Külleri şap tozu ile karıştırılır ve boynuzun kırıldığı yere sürülür (KK-34).

Kırığın üzerine toz naftalin dökülür (KK-40).

4. Boyun Dönmesi

Yörede bu hastalık güvercinlerde görülmektedir. Yöre halkı bu hastalığı “boynik” olarak ifade eder. Hayvan sürekli olarak boynunu döndürmektedir. Hastalığın tedavisinde bitkilerden ve madenlerden yararlanılmaktadır. Hastalığın tedavisinde kullanılan bitki olarak sarımsak, ön plana çıkmaktadır

Sarımsak havanda iyice ezilir. Daha sonra güvercine yedirilir (KK-1).

Hayvanın boyun kısmı soğuk suyla yıkanır ve bolca güneş gören bir yere bırakılır (KK-20).

Güvercine ezilmiş sarımsak yedirilir (KK-37).

5. Ciğer Ağrısı (Keçikıran)

Genellikle keçilerde görülen bir rahatsızlıktır. Yöre halkı hastalığı “keçikıran” olarak ifade etmektedir. Hayvanın göğüs kafesi ellendiğinde hayvan büyük bir acı duyar ve melemeye başlar. Nefes alıp vermekte zorlanır ve dili sürekli dışarıdadır. Salgın bir hastalıktır ama insana bulaşmaz. Hastalığın tedavisi genel olarak yoktur. Erken fark edilmesi durumunda hastalığın tedavisinde horoz kanı kullanılmaktadır. Horoz kanının tedavide kullanılması dikkat çekici bir unsurdur.

Erken fark edilirse kurtulma ihtimali vardır. Hastalığın başında keçiye horoz kanı içirilir (KK-1).

Genellikle keçilerde görülür. Tedavisi yoktur. Hayvan kesilir ve hayvanın akciğerleri gömülür (KK-6).

Keçiler koyunlar gibi dayanıklı değildir. Genellikle bu hastalığa yakalanan keçiler ölürlür (KK-20).

Keçikırana yakalanan hayvana horoz kanı içirilir. Düzelmezse kesilir (KK-41).

Hayvan kesilir. Hayvanın akciğerleri insan tüketimine sunulmaz. Akciğerler kireçlenerek toprağa gömülür (KK-42).

6. Çoban Köpeklerinde Kulak Kesimi

Parçikan köyünün temel geçim kaynağı hayvancılıktır ve yörede meraya dayalı hayvancılık yapılmaktadır. Merada vahşi hayvanların saldırısından sürüyü korumak amacıyla çoban köpeklerine fazlasıyla gereksinim duyulmakta ve önem verilmektedir. Çoban köpeklerinin kurt ve ayı saldırılarında oluşabilecek kulak kaybı ihtimaline karşın hayvanların kulakları genç yaşlarda kesil-

mektedir. Yörede köpeklerin yavru ve genç hallerine “cevîr” denilmektedir. Kesim sırasında cerrahi yöntemlerden ve tütünden yararlanılmaktadır. Bununla birlikte kulak kesimi kış aylarında yapılmaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda kulak kesim işleminin kış aylarında yapılmasının en temel nedeni kurtlanma ihtimalini en aza indirmektir.

Yazıda kurt saldırısında köpeğin kulağını kurt yakalamasın diye önceden kulakları neşterle kesilir (KK-1).

Köpekler enikken kulakları neşterle kesilir ve üzerine tütün konulur. Genellikle kış mevsiminde kulakları kesilir (KK-7).

Eniklerin kulağı kışın kesilir. Kanı durdurmak ve kurt düşmesini önlemek için tütün basılır (KK-10).

Kış mevsiminde eniklerin kulakları kesilir ve üzerine tütün basılır (KK-13).

Çoban köpeği olacak cevîrların kulakları kesilir (KK-21).

Cevîr olacak köpeğin kulakları kışın neşterle kesilir. Üzerine tütün basılır (KK-44).

7. Delibaş Hastalığı (Gêj)

Yörede bu hastalık “gêj” olarak adlandırılır. Yapılan görüşmelere göre genellikle küçükbaş hayvanlarda sıkça karşılaşılan bir hastalıktır. Yörede hastalığın hayvanın burun deliklerinden içeri giren mikroplardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Hayvan sinirsel olarak motor becerilerini kontrol edemez ve sürekli olarak kendi etrafında dönmeye başlar. Önüne gelen her şeye çarpar. Sürüden bağımsız olarak hareket eder. Tedavisinde cerrahi yöntemlerden yararlanılır. Verilerden hareketle kulaktan kan akıtılması dikkate değer bir faktördür. Ayrıca köpeğin dışkısının hastalığa sebebiyet vermesi de dikkate değerdir.

Genellikle kuzularda görülmektedir. Tedavisi yoktur. Kesilir ve yenir (KK-2).

Kulakta göze yakın bir damar vardır. O damar kesilir ve pis kanın dışarı çıkması sağlanır. Genellikle bu hastalığa yakalanan hayvanların çoğu ölürlür (KK-12).

Kulağın bir parçası kesilir ve pis kanın dışarı çıkması sağlanır (KK-17).

Gej olan hayvanın kulağından kan akıtılır (KK-25).

Tedavisi yoktur. Genellikle kesilir. Bu hayvanların eti yenilebilir (KK-27).

Genellikle besideki kuzularda görülür. Sebebi köpek dışkısıdır. Tedavisi yoktur. Hayvan kesilir (KK-33).

Altıkıran cinsi arpadan da kaynaklanmaktadır. Bu arpa hayvanları gej eder. Hayvanlara bu arpa verilmemelidir (KK-39).

8. Eşini Atmama (Plasentanın Dışarı Atılmaması)

Hastalık yöre halkı tarafından “eşini atmama” olarak adlandırılır. Genellikle büyükbaş hayvanlarda görülen bir durumdur. Yörede hastalığın tedavisinde bitkisel ürünlerden yararlanılmaktadır. Bununla birlikte yöre halkı ineğin eş atmamasını doğum sırasında çok güç kaybettiğine bağlamaktadır.

Buğday haşlanır ve pekmezle karıştırılır. Daha sonra üzerine sıcak su ilave edilerek hayvana içirilir (KK-28).

Pırpar (semizotu) verilmelidir. Pırpar kuru ise kaynatılır suyu içirilir. Yaşsa yedirilir (KK-30).

Buğday sıcak suda haşlatılarak yedirilir (KK-36).

Doğum sırasında çok yorulan ineklerde görülür. Eşini atmayan ineğe soğan verilir (KK-44).

Haşlanmış buğday pekmezin içerisine katılır. Sıcak su ile karıştırılarak eşini atmayan ineğe verilir (KK-45).

9. Göze Ak Düşmesi

Hayvanın gözünü gri renkte bir tabaka bağlaması durumudur. İlerleyen dönemlerde bu tabaka beyaza dönüşür ve hayvanın gözünün kör olmasına neden olur. Yörede hastalığın tedavisinde genel olarak bitkisel ürünlerden, hayvansal ürünlerden, madenlerden ve camdan yararlanır. Sağaltmada malzeme olarak camın kullanılması dikkate değerdir.

Cam parçaları kalın bir bezin içerisine konulur. Sert bir cisim vastasıyla iyice ezilir ve toz haline getirilir. Cam tozları içerisine yoğurt ve kına karıştırılır. Bir kamış ile hayvanın gözüne üflenir. Günde iki sefer olmak üzere üç gün art arda yapılırsa geçer (KK-3).

Sarımsak havanda iyice ezilir. İçerisine tuz ve şeker konulur. Bir kamışla hayvanın gözüne üflenir (KK-16).

Cam parçaları toz haline getirilir. İçerisine yoğurt ve tuz katılır. Hayvanın gözüne üflenir (KK-22).

Hayvanın gözüne limon sıkılır (KK-23).

10. Hayvanın Sütünden Koku Gelmesi

Hayvanların sütünden ağır bir koku gelme halidir. Genellikle büyükbaş hayvanların sütünde bu duruma rastlanır. Yörede böyle durumlarda genellikle nazar değdiği inanılır. Bununla birlikte hayvanın beslenmesinden de kaynaklandığı düşünülmektedir. Tedavi yöntemlerinde dinî uygulamalardan ve bitkilerden yararlanır. Dinî uygulamalarda Ayete-l Kürsü, Felak ve Nas Sureleri'nin okunması Anadolu'da sıkça karşılaşılan bir durumdur.

İneğin sütünde ağır bir koku gelirse hayvana nazar değmiştir. Köydeki her evin önünden bir parça kâğıt, çalı çırpı, yün, odun vs. toplanır. Toplanan ıvır zıvırla ateş yakılır ve kokan süt ateşin üstüne bırakılır. Üzerine Ayete-l Kürsü, Felak ve Nas Sureleri okunur. Üç kez “ Fêle

Pise Deriyê Me Derkava'' (Pis Nefts Çık Kapımızdan) denir. Eğer süt kesilirse nazar gider. Hayvanın sütünden bir daha koku gelmez (KK-15).

Genellikle bahar aylarında karşılaşılan bir durumdur. Yeşil ottan kaynaklanır. Hayvana akşam bir miktar arpa veya buğday ezmesi verilmelidir (KK-36).

Yemden kaynaklanır. Şeker pancarı küspesi azaltılmalıdır. Kepek miktarı artırılmalıdır (KK-38).

Nazar değmiştir. Evlerin önünden çalı çırpı, tezek toplanır. Bunlarla ateş yakılır. Kokan süt bu ateşin üstüne konur. Üzerine Felak, Nas, Ayete-l Kürsü okunur. Üç kez '' Fêle Pise Deriyê Me Derkava'' denir. Süt kesilirse nazar çıkar (KK-41).

11. İshal (Vırık)

Hayvanlarda sulu ve de gevşek dışkının çıkma halidir. Yörede bu hastalığa "vırık" denilmektedir. Hastalığın tedavisinde genel olarak bitkilerden, hayvansal ürünlerden ve de madenlerden yararlanır. Hastalıkta yeni bir sağaltma şekli olarak değerlendirilebilecek durum ise kola içirilmesidir. Bu durum son zamanlarda sıkça kullanılan bir tedavi şekli haline bürünmüştür.

Hayvana kola içirilir (KK-2).

Kahve ve limon karıştırılarak vırık olan hayvana yedirilir (KK-4).

Hayvan vırık düşmüşse şeker, tuz ve un karıştırılarak hayvana içirilir (KK-6)

Yoğurt ve kahve karıştırılır. Vırık olan hayvanın boğazından aşağı bırakılır (KK-7).

İshal olan hayvana kola içirilir (KK-21).

Şeker ve de tuz ılık su içinde iyice eritilir. Vırık hayvana içirilir (KK-35).

Eskiden Yoğurt verilirdi. Şimdiki gençler vırık hayvana kola içiriyor (KK-40).

Bu hastalık genellikle kuzu, oğlak ve buzağularda görülür. Hayvanların altına çam talaşı serilir (KK-41).

12. İştahsızlık

Hayvanlarda yem yemede ve otlanmada azalma durumudur. Yörede hastalığın tedavisinde genel olarak pekmezden yararlanılmaktadır. Zira birçok toplumda pekmezin iştah açıcı özelliğe sahip olduğuna dair inanışlar yaygındır.

Pekmez sıcak su ile sulandırılarak hayvana içirilir (KK-9)

Pekmez içirilir (KK-19).

Üzüm veya dut pekmezi tavada ısıtılır. Daha sonra hayvana içirilir (KK-32).

13. Kabızlık (Gavz)

Dışkının dışarı çıkamama halidir. Hayvan huzursuzlaşır ve sıkça gaz kaçı-
rır. Hastalık yörede “gavz” olarak ifade edilmektedir. Tedavisinde genellikle
tereyağından, yeşil sabundan ve sıvı yağdan faydalanılır. Veriler doğrultu-
sunda genellikle bu rahatsızlıkta hayvanın makat bölgesi hedef alınmaktadır.

*Gavz olan hayvanın makat bölgesinden içeri ayçiçek yağı bırakılır
(KK-3).*

Hayvan tımar edilir (KK-12).

Yeşil sabun rendelenerek makat bölgesinden içeri bırakılır (KK-17).

Tereyağı eritilerek gavz olan hayvana içirilir (KK-20).

Yeşil sabun parçacıkları makattan içeri bırakılır (KK-24).

Makattan içeri sıvı yağ bırakılır (KK-37).

Tımar edilir (KK-41).

14. Kanama

Hayvanlarda çeşitli nedenlerden ötürü meydana gelen kan akma halinin ke-
silmemesidir. Kanı durdurmak için yörede bitkisel ürünlerden biri olan tütün;
madensel ürünlerden biri olan katran ve yörede “piso” olarak adlandırılan te-
davi yönteminden yararlanır. Yörede kullanılan piso yöntemi dağlama yön-
temine benzemektedir.

Kan akan yere tütün bastırılır (KK-16)

Kanı durdurmak için yaranın üstüne tütüne bastırılır (KK-20).

*Kanamayı durdurmak için piso yapılır. Naylon içermeyen bir bez
yakılır ve sıcaklığına yanan bezin külü yaraya bastırılır (KK-27).*

Katran yaranın üstüne dökülür (KK-30).

Piso yapılır. Bir bez yakılır ve yaraya sıcak külü bastırılır (KK-37).

Kan akan yere katran dökülür (KK-44).

15. Kekliklerin Ötmemesi

Kekliklerin ötmemesi ve seslerinin düşmesi durumu bir hastalık olarak ka-
bul edilmektedir. Tedavisinde genel olarak keklik otu ve ceviz kullanılır. Ce-
vizin tedavide kullanılması dikkat çekici bir faktördür.

*Yazın yaylalarda toplanan keklik otları kekliğin yemine karıştırılırsa
eskisi gibi ötmeye başlar (KK-2).*

Yemin içerisine ceviz ile keklik otu karıştırılır (KK-24).

*Keklik otu verilmelidir. Keklik otu hayvanın daha uzun süre ötmesini
de sağlar (KK-37).*

Ceviz verilir. Ceviz yiyen keklik ötmeye başlar (KK-34).

16. Kellik (Gurru)

Hayvanların yünlerinde ve kıllarında azalma, seyrekleşme durumudur. Ge-
nellikle hayvanların yüz ve baş kısımlarında görülmektedir. Yörede hastalık

“gurri” olarak ifade edilmektedir. Hastalığın tedavisinde genel olarak madensel ürünlerden biri olan yanmış motor yağı ve bitkisel ürünlerden yararlanılmaktadır. Bununla birlikte veriler doğrultusunda bu hastalığa yakalanan hayvanların ticari olarak değer kaybettiği de ortadadır.

Gurri olan yerin üstüne kına yakılır (KK-4).

Gurri olan yere yanmış motor yağı sürülür (KK-10).

Gurri olan hayvanın satılması zordur. Tedavisinde yanmış motor yağı sürülür (KK-15).

Küp şeker gurri olan yere sürtülür (KK-18).

Üç gün art arda yanmış motor yağı sürülür. Geçmezse o hayvanı kolay kolay hiçbir celep almaz (KK-22).

Gurri olan hayvanı satmak çok zordur. Küp şeker sürtülür (KK-29).

Kına yakılır (KK-36).

17. Kene Yapışması

Yörede kene “gijni” olarak ifade edilmektedir. Hayvanların genellikle koltuk altı ve memelerine yapışan keneler, hayvanın zayıflamasına ve ölmesine neden olmaktadır. Temel geçim kaynağı hayvancılık olan yörede bu durumun çözümünde bitkisel ürünlerden ve madensel ürünlerden yararlanılmaktadır. Bununla birlikte tedavideki yöntemlerden bir başkası da kenenin yapıştığı yere duman verilmesidir. Verilerden hareketle kenenin hayvan vücudundan çekilmemesi gerektiği göz önündedir.

Tütün kaynatılır ve suyu ile hayvan yıkanır (KK-1).

Kesinlikle gijni, hayvanın üzerinden el veya penseyle çekilmez. Çünkü zehrini bırakabilir. Toz naftalin hayvanın ve gijninin üstüne dökülür (KK-8).

Tütün suda kaynatılır. Suyu ile hayvan yıkanır (KK-15).

Bir parça kâğıt yakılarak dumanı gijninin yapıştığı yere doğru verilir. Kaçarsa küçük bir çubuk yardımıyla hayvanın üstünden alınız. Yere düşerse de zaten kendimiz öldürürüz (KK-18).

Yazın yaylalarda topladığımız heliz otu vardır. O ot suda kaynatılır ve hayvana içirilir (KK-21).

Heliz otunun suyu acı olduğu için hayvana verdiğimiz zaman hayvanın eti de acılaşıyor. Böylelikle gijni yapışmayı bırakıyor (KK-23).

El ile çekmemek gerekir. Çünkü kene zehrini tükürebilir. Onun yerine yün, kâğıt çırpı gibi çer çöpten birisi yakılır. Dumanı kenenin yapıştığı yere doğru verilir. Sersemleşen kene düşer (KK-43).

18. Kırık, Çıkık ve Burkulma

Hayvanların kemik ve eklem bölgelerinde görülen deformatelerdir. Yörede bu rahatsızlıkların tedavisini yaşlı insanlar yapmaktadır. Bu hastalıkların tedavisinde genel olarak yörede zeytin, zeytinyağı, düz tahta çubuklar, yumurta,

sıcak su ve sabundan yararlanılmaktadır. Görüşmeler doğrultusunda elde edilen veriler, bu rahatsızlığın tedavisinde tedaviyi uygulayacak kişinin tecrübesinin önemli olduğunu göstermektedir

Böyle durumlarda yaşlı insanlar çağrılır. Gençler çok fazla anlamaz kırık çıkık işlerinden (KK-2).

Çıkık durumunda kemik yerine tekrar oturtulur. Bir kap içine iki üç yumurta kırılır. Yumurtanın sarısı ve beyazı ayrılmaz. Daha sonra bir bez parçasına sürülerek çıkık olan yerin üstüne sarılır. Bir hafta sonra geçer (KK-15).

Kırık; çıkık ve burkulmaya göre çok zordur. Yanlış kaynarsa hayvan kesilmek zorunda kalır. Kırılan kemik el yardımıyla düzeltilir. Bir kap içine iki üç yumurta kırılır ama yumurtanın sarısı ve beyazı ayrılmaz. Bez parçasının üstüne yumurta sürülerek kırık kemiğin üstüne yavaşça sarılır. Daha sonra tahta çubuklarla sabitlenerek tekrar üstü bezle sarılır (KK-23).

Kırık ve çıkıklarda yaşlıları çağırırlar. Yaşlılar kemiği düzeltir. Çünkü yanlış kaynarsa hayvan acı çeker (KK-34).

Burkulmalarda kemik sıcak su ve sabunla ovulur (KK-36).

Ani hareketlerde burkulmaya çok rastlanılır. Burkulan yer sıcak su ve sabunla ovulur. Bu işlemde dikkat çok önemlidir. Genellikle kemik rahatsızlıklarını yaşlılar tedavi eder (KK-44).

19. Kısırlık (Istawr)

Hayvanların çiftleşmemesi ya da gebe kalmaması durumudur. Yörede kısırlık "ıstawr" olarak ifade edilmektedir. Kısırlık maddi olarak büyük zararlara yol açtığı için temel geçim kaynağı hayvancılık olan yörede istenmeyen bir durumdur. Hastalığın tedavisi genellikle yoktur. Kısır olan hayvanlar ya satılır ya da kesilir. Diğer hayvan hastalıklarına göre bu rahatsızlığa ilişkin sağaltma yönteminin olmayışı dikkat çekici bir unsurdur.

Şişekler ilk sezonda gebe kalmazsa satılır (KK-5).

Koyunlar ilk çiftleşme döneminde gebe kalmazlarsa satılır (KK-7).

İki dönem art arda ıstawr kalan hayvan satılır (KK-14).

Koç veya teke kısır kalırsa maddi anlamda büyük zarar olur. Böyle durumda koç veya teke kesilir (KK-28).

Büyükbaş hayvanlarda dügeler (düveler) zor gebe kalırlar (KK-41).

Istawr koyunlar besiye çekilir ve kasaba verilir (KK-44).

20. Kuluçka Dönemi

Yörede kuluçkaya "gurk" denilmektedir. Kuluçkaya yatmak isteyen tavuk sürekli olarak kümesteki yumurtaların üzerinde yatmaya başlar. Tavuğun daha fazla civciv çıkarmasını sağlamak için tavuğun büyüklüğüne göre kuluçkaya

birden fazla yumurta bırakılır. Yöre halkına göre bırakılan yumurtalarda üç şey önem arz etmektedir. Bunlar:

1. Kuluçkaya bırakılan yumurtaların eğri ve küçük olmaması,
2. Kuluçkaya bırakılan yumurtaların adetince tek sayı olması,
3. Kuluçkaya bırakılacak yumurtaların farklı evlerden toplanması (KK-14, KK-18, KK-19).

Gurka yatan tavuğa el sürülmez ve yumurtalarına karışılmaz. Eğer yumurtalara karışılırsa hayvan kuluçkayı terk eder (KK-8).

Gurktaki tavuğun altına bırakılan yumurta adeti tek sayı olmalıdır. 5,7,9,11 ya da 13 adet yumurta kuluçkaya bırakılmalıdır. Çift sayı adetine yumurta kuluçkaya bırakılırsa civciv çıkmaz (KK-18).

Hayvanın önüne buğday konulur. Buğdayın içerisine kekik karıştırılır (KK-30).

Hayvanın önüne günlük su bırakılır. Hayvan suyunu içtikten sonra su kabı kaldırılır. Çünkü tavuk su kabını devirebilir ve devrilen su da yumurtaların altına giderse yumurtalar çürür (KK-31).

21. Kuluçkaya Yatmasını Engelleme

Yumurta verimi yüksek olan tavukların kuluçkaya yatmasını engellemek için uygulanan tedavi yöntemleridir. Tedavide genel olarak soğuk su kullanılır. Bununla birlikte cerrahi yöntemlerden de yararlanıldığı görülmektedir. Yumurta verimi yüksek olan tavuklarda bu işlemin uygulanmasından hareketle yörede yumurtaya çok fazla önem verildiği yorumunda bulunulabilir.

Hayvan soğuk suya daldırılır (KK-9).

Tavuk gurka yatmasını diye kanatlarının uç kısımları kesilir. Hayvan soğuk suya daldırılıp çıkarılır (KK-12).

Tavuk soğuk suya üç kez daldırılıp çıkartılır (KK-19).

Tavuğun kanatlarının uç kısımları kesilir (KK-40).

22. Kuyruğa Kurt Düşmesi

Yörede koyunlarda görülen bir rahatsızlıktır. Hayvanların kuyruklarında çeşitli nedenlerle ortaya çıkan yaraların üstüne sineklerin konması ve larvalarını bırakması sonucu oluşan bir rahatsızlıktır. Yöre halkı bu durumu “kuyruğa kurt düşme” olarak ifade etmektedir. Tedavisinde madensel ürünlerden yararlanılmaktadır. Sağaltmada sıkça kullanılan naftalinden hareketle naftalinin sağaltmada etkili bir ürün olduğu yorumunda bulunulabilir.

Bizim yörede tekerlek kuyruk cinsi koyunlar beslenir. Zaten bu rahatsızlık da genellikle bu cins koyunlarda görülür. Hayvanların kuyruklarında ortaya çıkan yaraların üstüne sinekler larvalarını bırakır. Bu larvalar kuyruktaki yağdan beslenirler. Zamanında müdahale

yapılmazsa kuyruğu yiyip bitirirler. Tedavisinde genellikle naftalinden yararlanır (KK-2).

Yaranın üstüne toz naftalin dökülür (KK-10).

Genellikle kilolu koyunlarda bu duruma rastlanır. Hava çok sıcak olursa bu koyunların kuyruk kısımlarının iç tarafları pişik oluyor ve hayvan, sürekli pişik olan yeri kaşıyor. Bir zaman sonra kaşdığı yer yara oluyor ve kurt düşüyor. Toz naftalin dökülürse geçer (KK-27).

Toz naftalin yaranın üstüne dökülür (KK-38).

Hayvanın kuyruğunda yaralanmalar meydana gelirse oraya bir zaman sonra kurt düşer. Kurtları öldürmek için yaranın üstüne toz naftalin dökülür. Günde iki sefer olmak üzere kurtlar ölene kadar bu işlem tekrarlanır (KK-43).

23. Mantar

Hayvanların derisinde ortaya çıkan bir hastalıktır. Genellikle kış aylarında görülmektedir. Barınakların tavanlarından damlayan suyun hayvanın sırtına değmesi sonucu oluşmaktadır. Hastalığın tedavisinde bitkilerden ve madensel ürünlerden faydalanılır. Hastalığın tedavisinde kullanılan ürünlerin çeşitliliği dikkate değerdir.

Tütün kaynatılır. Mantar çıkan bölgeye suyu sürülür (KK-17).

Garang (Kenger) kaynatılır. Suyu mantar çıkan bölgeye sürülür (KK-26).

Mantar çıkan yere yanmış motor yağı sürülür (KK-33).

Zegerek (Keten Tohumu) sıcak su ile ıslatılır. Havan içinde dövüldükten sonra mantar çıkan bölgeye sürülür (KK-39).

Mantar çıkan yere kına yakılır (KK-44).

24. Meme Yarası

Hayvanların memelerinin uç kısımlarının yara olması durumudur. Temel geçim kaynağı hayvancılık olan yörede peynir üretimi yoğun olarak yapılmaktadır. Bu nedenle hayvanların memelerinin sağlıklı olması yöre halkı için önemli bir unsurdur. Hastalığın temel kaynağı yöre halkı tarafından bilinmekte ve tedavisinde hayvansal ürünlerden biri olan tereyağı ile madensel ürünlerden biri olan gres yağı kullanılmaktadır. Bununla birlikte tedavide yeni yöntem olarak değerlendirilecek bir durum ise memeye vazelin sürülmesidir.

Annelerinin memelerindeki süt bitse de yine yavrular emmekten vazgeçmiyor. Hayvanları ayırmazsak yavru, annesinin memesine bir süre sonra zarar verebiliyor. Bu da peynir üretimimizi olumsuz etkiliyor. Böyle durumlarda yaraya gres yağı sürülür (KK-11)

Yavrular süttten geç kesilirse annelerinin memelerine zarar verebilir. Zamanında önlem alınmazsa meme kaybı olur. Meme yaralarında genellikle memeye tereyağı sürülür (KK-13)

Memeye vazelin sürülür (KK-21)

Hayvanın memesine gres yağı sürülür (KK-22)

Yavruları çok emzirdiğimiz zaman annelerinin memelerinde yaralar oluyor. Meme yaralarında memeye tereyağı sürülür (KK-38).

25. Mıh Değmesi

Yörede “mıh değmesi” olarak adlandırılan rahatsızlık büyükbaş hayvanlardan at, eşek ve katırlarda görülmektedir. Bu hayvanlar yöre halkının büyük yardımcılarıdır. Özellikle eşekler, çobanların sürü otlatımı esnasında kepeneklerini ve heybelerini taşımakla birlikte sürü idaresinde de büyük sorumluluk üstlenmektedirler. At, eşek ve katırların nallarında bulunan çivilerin tırnaklara vurması sonucu oluşan bu hastalığın tedavisinde cerrahi yöntemlerden ve hayvansal ürünlerden yararlanılmaktadır.

Mıh değen hayvanın nalları çıkarılır. Tırnağın üst kısmı bıçak ile sıyrılır. Üzerine tereyağı sürülür ve hayvanın tırnağının altına keçe bağlanır (KK-2).

Nallar çıkarılır ve tırnağın üst kısmı bıçak ile sıyrılır. Üzerine tereyağı sürüldükten sonra tırnağın altına keçe bağlanır. Hayvan bir hafta boyunca düz bir zemine bağlanır (KK-11).

At, eşek ve katırlarda nalın çivisinin tırnağa batmasıyla hayvan rahatsızlık duyar. İyi bir nalbant nal çakarsa bu duruma rastlanmaz (KK-17).

Hayvan iyi nallanmadığı için böyle durumlarla karşılaşılır. Mıh değen tırnaktaki nal çıkarılır. Üstü bıçak ile sıyrıldıktan sonra tereyağı sürülür. Daha sonra altına keçe bağlanır. Bir hafta on gün bu keçe çıkarılmaz ve hayvan düz bir zemine bağlanır (KK-28).

Yaylada karşılaştığımız bir durumdur. Taşın çok olduğu yerlerde mıh değer. Nal çıkarılır ve üzerine tereyağı sürülür. Altına keçe bağlanır. Bir hafta hayvana iş yaptırılmaz. Yoksa yine aynı durumla karşılaşılır (KK-34).

26. Nazar

Yörede yaygın olarak hayvanların nazardan etkilendiğine dair inanış hâkimdir. Hayvanların başına ani olarak kaza gelmesi durumu nazar olarak nitelendirilir. Nazarın önlenmesinde ve tedavisinde kalıp sözlerden, köpek dışkılarından, üzerlik otundan ve dinî uygulamalardan yararlanılmaktadır. Nas, Felak, Ayete-l Kürsü sağaltmada genel olarak ön plandadır.

Nas, Felak sureleri ve Ayete-l Kürsü hayvanların üzerine okunur (KK-4).

Yazıya (meraya) hayvanlar bırakılmadan önce Nas, Felak, Ayete-l Kürsü okunur, hayvanların üstüne üflenir (KK-9).

Köpek dışkı bir bez içine konular, gomun (ağıl) veya damın (ahırın) tavanına asılır (KK-16).

Üzerlik otu ahırın kapısının iç kısmına asılır (KK-19).

Goma (ağıla) üzerlik asılır (KK-23).

Bir bez içine kuru köpek dışkısı konular. Bu da ahırın tavanına asılır (KK-24).

Nazar değmesin diye bir malın (sürünün) içine girerken müsaade istenir. "Müsaade var mıdır?" denir mal sahibi müsaade verirse o zaman malın içerisine girilir (KK-29).

Bir sürü sağılırken nazar değmesin diye "Bereketli olsun!" denir (KK-32).

Bir sürü görülürse nazar değmesin diye "Maşallah" veya "Barekallah" denir (KK-33).

Yazıya çıkmadan önce Ayete-l Kürsü okunur (KK-36).

Hayvanların boynuna muska asılır. Genellikle inekler nazara yakalanır (KK-39).

Gomdan (ağıldan) veya damdan (ahırdan) mal çıkarılmadan önce Nas, Felak, Ayete-l Kürsü okunur, hayvanların üzerine üflenir (KK-45).

27. Oğlaklarda Ağız ve Burun Yaraları

Hayvanların ağız ve burun kenarlarında çıkan kalın kabuklanmalardır. Yörede genellikle bu hastalık oğlaklarda görülmektedir. Tedavisinde genel olarak madeni ürünlerden yararlanılmaktadır. Veriler doğrultusunda hastalık yaylada daha sık görülmektedir.

Genellikle oğlaklarda bu hastalık görülür. Oğlağın ağız ve burun çevresinde kabuklanmalar olur. Üzerine mazot sürülürse geçer (KK-6).

Yayla sezonunda oğlaklarda bu hastalık çıkar. Yaranın üzerine yanmış motor yağı sürülürse geçer (KK-18).

Oğlaklar süttten kesildiği zaman yaylada ağızlarının etrafı kabuk bağlar. Sepici bir hastalıktır. Kabukların üzerine yanmış motor yağı sürülür (KK-25).

28. Öksürük (Kuhî)

Mevsimler arası geçişte ve kış aylarında karşılaşılan bir durumdur. Yörede hastalık "kuhî" olarak adlandırılmaktadır. Tedavisinde tereyağından ve bitkisel ürünlerden yararlanılmaktadır.

Punk(nane) kaynatılır hayvana içirilir (KK-11).

Hayvan kuhîye yakalanmışsa papatyanın çiçekleri kaynatılır ve içirilir (KK-26).

Tereyağı ve pekmez karıştırılır. Tavada ısıttıktan sonra hayvana içirilir (KK-30).

Pekmez sıcak su ile karıştırılıp hayvana içirilir (KK-31).

29. Pire Düşmesi

Genellikle keçilerde görülen bir rahatsızlıktır. Yöre halkına göre pireler hızla yayılabilen ve çabuk çoğalabilen canlılardır. Bununla birlikte yöre halkı pireyi “geç” olarak adlandırmaktadır. Yöre halkına göre pireler keçilerin zayıflamasına, derilerinin soyulmasına ve kıllarının dökülmesine neden olmaktadır. Hastalığın tedavisinde madensel ürünlerden yararlanılmakla birlikte çam talaşının sağaltmada kullanılması dikkate değerdir.

Pireye düşen keçiler zayıflar ve kılları dökülür. Böyle durumlarda hayvanın üstüne toz naftalin serpilir (KK-12).

Pireler çabuk törerler (ürerler). Keçileri pireden korumak için gomonun (ağıl) altına çam talaşı dökülür (KK-20).

Keçilerin üstüne toz naftalin dökülür (KK-29).

Keçilerin sırt kısımlarına toz naftalin dökülür (KK-33).

Hayvanların gomuna çam talaşı serpilir (KK-42).

30. Sancı

Vücudun belli bir bölgesinde birden hissedilen şiddetli ağrıdır. Hayvan huzursuzlaşır, bağırır, ayaklarını sürekli yere vurur. Tedavisinde küçükbaş hayvanlarda ve ineklerde bitkisel ve hayvansal ürünlerden yararlanılırken at, eşek ve katırlarda bu hastalığın tedavisinde dinî yöntemlerden yararlanılmaktadır. Bu dinî uygulamalar da dikkat çekicidir.

Küçükbaş hayvanlarda pekmez içirilir (KK-4).

Pekmez sıcak su ile sulandırılıp içerisine tereyağı katılır. Hayvana içirilir (KK-13).

Pekmez ve sıcak su karıştırılır. Hayvana içirilir (KK-22).

At, eşek ve katırda sancı olursa nazar değmiştir. Hayvanın üzerine binilerek köy mezarlığının etrafında 7 kez tur atılır (KK-34).

Eğer at sancılanmışsa üzerine binilerek mezarlığın etrafında 7 kez tur atılır (KK-36).

Binek hayvanların üzerine binilerek mezarlığın etrafında 7 kez tur atılır (KK-44).

31. Sarılık (Zerık)

Yörede “zerık” olarak adlandırılan bu hastalık yöre halkına göre ani hava değişimlerinden, pis su içildiğinden, havanın çok sıcak olmasından ve uzun süre susuz kalmasından kaynaklanır. Hastalığın tedavisinde sudan faydalanılır. Diğer hayvan hastalıklarının sağlatmasında farklı olarak bu hastalığın sağaltımında yalnızca su kullanılması dikkate değer bir faktördür.

Zerıka düşen hayvan soğuk suyla yıkanır. Serin bir yerde dinlendirilir (KK-17).

Hayvan uzun süre susuz kalırsa zerıka düşer. Hayvan soğuk su ile yıkanır (KK-26).

Serin bir yerde dinlendirilir. Azar azar hayvana su verilir (KK-34).

Hayvana gün içinde sıkça azar azar su verilir (KK-44).

32. Siğil

Hayvanlarda görülen bir deri hastalığıdır. Derinin üstünde meydana gelen et parçalarıdır. Genellikle bacak, meme ve yüz kısımlarında görülmektedir. Yörede hastalığın tedavisinde un, yılan derisi, atın kuyruk kılı, havas otu ve dinî uygulamalardan yararlanılmaktadır. Sağaltım amacıyla kullanılan malzemelerin çeşitliliği ve türleri ilgi çekicidir.

Genellikle çalı çırpıların üstünde bulunan yılan kefeni (yılan derisi) ile un karıştırılır ve hamur yapılır. Hayvana yedirilir (KK-5).

Köyde bunun ocağı vardır. Ocağa bakan kişi hayvanın üzerine dualar okur (KK-9).

Yılan derisi ekmeğin arasına konularak hayvana yedirilir (KK-14).

Atın kuyruk kılıyla siğil bağlanır. Bir müddet sonra kendiliğinden kuruyarak düşer (KK-20).

Köyde bu hastalığın tedavisine bakan ocak vardır. El kimdeyse ocak sahibi odur. Ocak sahibi çarşamba günü arpa tanesine dualar okur ve siğilin etrafında gezdirir. Daha sonra bu arpa tanesi gömülür (KK-28).

Çarşamba günü ocağa bakan kişi arpa üzerine dualar okur ve siğilin etrafında gezdirir. Bu arpa tanesi derin bir çukura gömülür (KK-32).

Atın kuyruğundan birkaç tane uzun kıl koparılır. Siğile bu kıllar bağlanır (KK-36).

Havas otu üzerine konulur. Bir bez ile üstü sarılır (KK-38).

Felak ve Nas sureleri okunur. Siğil sayısı adetince ipe düğüm atılır ve ip toprağa gömülür (KK-39).

Havas otu siğil çıkan yere konulur ve üzeri bağlanır. İki üç gün sonra geçer (KK-42).

Yılan gömleği yedirilir (KK-45).

33. Sülük Yapışması

Hayvanların sıcak yerlerde doğal su kaynaklarından su içmesiyle ağız ve yutak bölgelerine bazen sülük yapışır. Yörede hastalığın tedavisinde bitkisel ürünlerden ve madensel ürünlerden yararlanılmaktadır.

Tuzlu su ağıza bırakılır (KK-6).

Sarımsak iyice ezilip hayvanın dilinin altına bırakılır (KK-11).

Sülükler kokusu ağır olan şeylerden kaçarlar. Genellikle soğan, sarımsak, sumak gibi kokusu ağır olan bitkiler ezilir. Daha sonra hayvanın ağzının içerisine bırakılır (KK-12).

Hayvanın ağzına taşsız elenmiş toprak atılır (KK-17).

Karaca köyü yakınlarında İçme denilen doğal bir su kaynağı var. Hayvanları burada suladığımız zaman genellikle sülük yapışır. Sülüğün

düşmesi için soğan iyice ezilip hayvanın ağzının içerisine bırakılır (KK-25).

Toz naftalin hayvanın ağzına dökülür (KK-29).

Sarımsak havanda iyice ezildikten sonra hayvana yedirilir (KK-30).

İçme çeşmesinde hayvanları suladığımız zaman sülük yapıyor. Sülüğü hayvanın ağzından düşürmek için sarımsak ezilir. Daha sonra hayvanın ağzına ve dilinin altına bırakılır (KK-36).

Hayvanın dilinin altına taşsız toprak bırakılır (KK-40).

34. Şap (Dabak)

Yörede hastalık “dabak” olarak adlandırılmaktadır. Genellikle hayvanların meme, tırnak ve ağızlarında görülmektedir. Yörede bu hastalığın rüzgâr yoluyla yayıldığına dair bir inanış vardır. Bununla birlikte hızla yayılan bir hastalıktır. Hastalığın tedavisinde madensel ürünlerden, bitkisel ürünlerden ve hayvansal ürünlerden biri olan yoğurt kullanılmaktadır. Bununla beraber hastalığın tedavisinde karantina yöntemleri de dikkate değerdir.

Tuz ve yoğurt karıştırılarak ağıza sürülür. Ahırın altına kireç serpilir (KK-5).

Hayvanların ayak kısımları kireçli su ile yıkanır (KK-6).

Hayvanın ağzına tuz dökülür (KK-13).

Hayvanın ağız ve meme kısımlarına yoğurt sürülür. Ayakları kireçli su ile yıkanır (KK-19).

Ağız tarafının iç kısımlarına ekmek sodası (karbonat) sürülür (KK-22).

Köydeki diğer sürüler de dabağa yakalanmasın diye hastalığa yakalanan sürü köyün dışarısına götürülür (KK-24).

Sirke ile hayvanın ağzının iç kısımları yıkanır ve bir miktar sirke içme sularına ilave edilir (KK-26).

Ağzına ekmek sodası (karbonat) dökülür (KK-34).

Dabağa düşen sürü köy dışına götürülür. Sürünün otlatıldığı yere diğer sürüler götürülmez. Hayvanların ağzının iç kısmına yoğurt sürülür (KK-36).

Rüzgârla beraber gelen ve hızla yayılan bir hastalıktır. Hayvanlar yüksek ve serin yerlere götürülür (KK41).

35. Şarbon (Çor)

Yörede hastalık “çor” olarak ifade edilmektedir. Yörede hastalığın ortaya çıkmasının sebebi hayvanın dalağının aşırı şekilde şişmesidir. Fakat dalağın şişmesinin temel nedeni bilinmemektedir. Yörede hastalığın tedavisi ile ilgili bir bulguya rastlanmamıştır. Bununla birlikte hastalığın yayılmasını önlemek için ölen hayvanların üstünün kireçlenip gömülmesi sahadaki görüşmeler neticesinde bir yöntem olarak belirlenmiştir.

Çorun tedavisi yoktur. Ölen hayvan köyün uzağında bir yere götürülür ve çukur kazılarak gömülür (KK-7).

Ölen hayvan kireçlenerek köyden uzak bir yere gömülür (KK-9).

Genellikle çora yakalanan hayvanlar iyileşmez. Ölen hayvanlar kireçlenerek gömülür (KK-16).

Diğer hayvanlar da zarar görmesin diye ölen hayvan kireçlenerek uzak bir yere gömülür (KK-31).

Ölen hayvan direk gömülür. Hayvanın gömüleceği yer su yatağına yakın olmamalıdır (KK-37).

36. Şişkinlik (Parçivi)

Hayvanların mide ve bağırsaklarının şişme durumudur. Yörede şişkinlik “parçivi” olarak ifade edilmektedir. Hastalığın tedavisinde dinî yöntemlerden, hayvansal ürünlerden ve bitkisel ürünlerden yararlanır. Bununla birlikte hastalıkta masaj da uygulanan tedavi yöntemlerinden birisidir.

Hayvan tımar edilir (KK-5).

Hayvanın üzerine Ayete-l Kürsü, Nas ve Felak sureleri okunur (KK-10)

Tereyağı eritilip hayvana içirilir (KK-18).

Şişkinliğe yakalanan hayvan gezdirilir (KK-21).

Ekmek mayası verilir (KK-29).

Üzüm veya dut pekmezi sıcak su da sulandırılır. İçerisine biraz tereyağı konulduktan sonra hayvana içirilir (KK-35).

Hayvanın sırtı sıvazlanır (KK-38).

Hayvanın sırt ve karın bölgesi ovulur (KK-40).

Ekmek mayasının içerisine biraz şeker ilave edilir. Ilık su ile iyice eritildikten sonra hayvana içirilir (KK-45).

37. Teneye Düşme

Hayvanların buğday ve arpa hozanlarında yere dökülen tahılları fazla yemesi sonucu oluşan mide rahatsızlığıdır. Yörede bu durum “teneye düşme” olarak adlandırılır. Tedavisinde genellikle bitkisel ürünlerden, hayvansal ürünlerden ve madenlerden yararlanılmaktadır.

Yayladan döndükten sonra hayvanlar hozanlarda yayılır. Hozanlarda yerde kalan tahılları çok yerse hayvanda rahatsızlık başlar. Bu durumda hayvana bir litre kadar sıvı yağ içirilir. Makat bölgesinden içeriye sıvı yağ aktarılır (KK-5).

Hayvan çok arpa yerse teneye düşer. Sıvı yağ içirilirse düzelir (KK-13).

Hayvan soğuk su ile yıkanır ve hayvanın gezmesi sağlanır (KK-14).

Hayvanın makat bölgesinin içine küçük bir yeşil sabun parçası bırakılır (KK-22).

*Teneye düşen hayvanın makatından içeri sıvı yağ bırakılır (KK-23).
Tereyağı iyice eritilir ve hayvana bolca içirilir (KK-28).*

38. Tırnak İltihabı

Tırnakların iç kısmında oluşan iltihap durumudur. Tedavisinde cerrahi müdahalelerden, madensel ürünlerden ve hayvansal ürünlerden biri olan yumurtadan yararlanıldığı görülmektedir. Elde edilen veriler doğrultusunda yöre halkı yalnızca binek hayvanların değil diğer hayvanların da tırnaklarına büyük önem vermektedir.

İltihap tutan tırnak çürümeye başlar. Tırnağın üst kısmı bıçak yardımıyla sıyrılır ve üzerine şap tozu dökülür. Daha sonra ısıtılan bıçak ile dağlanır (KK-11).

Kışın ineklerde karşılaşılan bir durumdur. Sebebi damın (ahırın) zeminin ıslak olmasıdır. Hayvanların altına kireç serpilir (KK-21).

Tırnağın üst kısmı bıçak ile sıyrılır üzerine tuz dökülür. Bıçak ile dağlanır (KK-26).

Tırnak bıçak ile sıyrılır ve kireçli su ile yıkanır (KK-34).

Genellikle hayvan uzun süre altı ıslak yerde kalırsa tırnakları çürümeye başlar ve iltihap tutar. İltihap bağlayan tırnak bıçak ile sıyrılır ve dağlanır. Acıyı hafifletmek amacıyla yumurta akı sürülür (KK-41).

39. Topallama (Dukkulla)

Topallama yürümenin bozulma halidir. Yörede hastalık “dukkulla” olarak ifade edilmektedir. Hastalığın tedavisinde cerrahi yöntemlerden, bitkisel ürünlerden, hayvansal ürünlerden ve madenlerden yararlanılmaktadır.

Bahar aylarında sıkça karşılaşılan bir durumdur. Sebebi çamurdur. Topallayan ayağın tırnağı bıçakla sıyrılır. İltihap olan kısma gelindiğinde iltihap iyice sıkılır. Üzerine şap tozu sürülür. Bir bez ile üstü sarılır (KK-8).

Hayvanın tırnaklarına tereyağı sürülür (KK-15).

Hayvanın tırnağı bıçak ile sıyrılır. Üzerine havas otu konularak bir bez ile sarılır (KK-33).

Topallayan hayvan yaylımda genellikle zayıflar. Pekmez sıcak su ile sulandırılır ve hayvana verilir. Hayvan yaylıma gönderilmez (KK-39).

Tırnak bıçak yardımıyla sıyrılır. Daha sonra bıçak ateşte ısıtılarak tırnak dağlanır. Üzerine yumurta akı sürülür (KK-43).

40. Tüy Yolma

Hayvanların birbirinin tüylerini ve yünlerini yolma durumudur. Tedavisinde genel olarak tuz ön plandadır.

Hayvan vitaminsiz kalmıştır. Tuz verilirse geçer (KK-9).

Hayvanlar birbirinin tüyünü yolar. İri kaya tuzu verilirse düzelir (KK-11).

İneklerde bu duruma çok rastlanır. Hayvanlar birbirinin tüylerini yolup atar. Salamura tuz verilirse iyileşir (KK-12).

41. Ur

Kanatlı hayvanlarda görülen bir tür deri rahatsızlığıdır. Kanatların iç kısmında ortaya çıkar. İçerisinde Tedavisinde madensel ürünlerden biri olan katrandan, sigara külünden ve cerrahi yöntemlerden yararlanılır.

Ur çıkan bölge jilet ile kesilir daha sonra içindeki irin temizlenerek üstüne sigara külü basılır (KK-4).

Ur jiletle kesilir üstüne katran sürülür (KK-21).

Neşterle ur kesilir üstüne katran sürülür (KK-27).

Ur neşter ile kesilir kan ve irin aktıktan sonra kanamayı durdurmak için üstüne sigara külü basılır (KK-35).

42. Uyuz

Hayvanlarda görülen bir deri rahatsızlığıdır. Hastalığın temel belirtisi tüy dökümü ve kaşıntıdır. Hastalığın tedavisinde genel olarak bitkisel ürünlerden ve madensel ürünlerden biri olan yanmış motor yağı kullanılır. Bununla birlikte tedavide cerrahi yöntemlerden de yararlanılmaktadır.

Uyuz olan yere yanmış motor yağı sürülür (KK-4).

Tütün kaynatılır. Suyu uyuz çıkan yere sürülür (KK-18).

Yünleri kırkılır. Kenger otu kaynatılır. Daha sonra bir yün parçası veya bez çubuğa sarılarak kenger suyunun içerisine daldırılır ve sıcaklığına uyuz olan yere sürülür (KK-24).

Uyuzun üstü bıçak yardımıyla kazınır ve yanmış motor yağı uyuz çıkan yere sürülür (KK-29).

Garang (Kenger) kaynatılır. Suyu uyuz olan yere bir hafta boyunca sürülür (KK-32).

Tütün suda kaynatılır. Beş gün boyunca uyuz olan yere tütünün suyu sürülür (KK-39).

Yünleri kırkılır. Daha sonra yeşil sabun ile iyice yıkanır. Üzerine yanmış motor yağı sürülür (KK-43).

43. Yılan ve Akrep Sokmaları

Yılan ve akreplerin hayvanları sokması yörede “mâr xîstın” olarak ifade edilmektedir. Hastalığın tedavisinde hayvansal ürünlerden biri olan yoğurttan, cerrahi yöntemlerden ve dinî uygulamalardan yararlanılmaktadır. Bununla birlikte önlem amaçlı madensel ürünlerden ve dinî uygulamalardan da yararlanıldığı görülmektedir. Elde edilen veriler doğrultusunda halk bilimi öğelerinden birisi olan ocak kültürü bu hastalığın tedavisinde ön plandadır.

Bolca yoğurt verilir. Yılanın veya akrebin soktuğu yer bıçak ile kesilir ve vurularak sarı zehrin dışarı çıkması sağlanır. Daha sonra bir bıçak yardımıyla yara dağlanır (KK-1).

Şuddo'gile gidilir. Onlar ocaktır. Odun külünü su ile karıştırır üzerine dualar okur. Bu suya ahsum denir. Daha sonra bu su "Deste Şuddo'ya deste min naya (Benim elim değil, Şuddo'nun elidir.)" denilerek yılanın soktuğu yere serpilir. Bu durum üç kez tekrarlanır (KK-3).

Mâr xîstna genellikle yaz aylarında rastlanır. Yılanın vurduğu yer bıçakla kesilir ve vurularak zehrin dışarı çıkması sağlanır. Daha sonra üstü dağlanır (KK-10).

Yılan ve akrep sokmalarında bizim ocağa gelirler. Kayınbabam Şuddo, kocama el vermiştir. Kocam da bana el verdi. Ocağımızdaki külü su ile karıştırırız ve üzerine dualar okuruz. Buna ahsum denir. Köylüler bu ahsumu "Deste Şuddo'ya deste min naya" diyerek hayvanlarının yüzlerine ve yılanın soktuğu yere üç kez serperler. Ayrıca evlerinin ve gomlarının etraflarına da serperler ama yarım kulaç kadar yere serpmezler. Orası kapıdır yılan oradan çıkar gider (KK-14).

Yılanın vurduğu hayvana yoğurt verilir ama yoğurtun içerisine kesinlikle bir şey katılmaz. Yılanın soktuğu yer bıçak ile kesilir. Sarı zehir dışarı çıkarsa hayvan kurtulur (KK-17).

Ocaktan ahsum istenir. Ahsum hayvanın yüzüne ve yılanın soktuğu yere "Deste Şuddoya deste min naya" denilerek üç kez serpilir (KK-25).

Yılan sokmalarına önlem için gomun (ahırın) etrafına kükürt dökülür ama bir metre kadar yere dökülmez. Burası kapıdır. Yılan varsa bu kapıdan çıkıp gitsin diye... (KK-26).

Gomların etrafına yılan gelmemesi için "Deste Şuddo'ya deste min naya" diyerek gomun etrafına ahsum dökülür. Bir metre kadar yere dökülmez. Orası kapıdır yılan oradan çıkıp gitsin diye... (KK-31).

44. Yumurta Veriminin Düşmesi

Tavuklarda görülen bir hastalıktır. Aniden yumurta verimi düşer. Tedavisinde bitkilerden faydalanılmaktadır.

Kepek sıcak su ile ıslatılır. İçerisine pul biber katılır. Yumurta yapmayan tavuğa yedirilir. Başkaları buğday veya bulgurla pul biberini karıştırır ama bunun asıl ilacı kepektir (KK-16).

Bulgur veya gendime (dökme buğday) haşlanır. İçine pul biber ilave edilir. Yumurta yapmayan tavuklara bolca verilir. 10 gün içerisinde hayvan eskisi gibi yumurta yapmaya başlar (KK-40).

45. Yüksek Ateş (Tâ Gırtın)

Yörede yüksek ateş "tâ gırtın" olarak ifade edilmektedir. Yüksek ateş birçok hastalığın belirtisi olabilir. Yörede hayvanlardaki yüksek ateş belirtisi kuktan anlaşılmalıdır. Tedavisinde soğuk sudan yararlanılmaktadır.

Hayvan ta gırtınsa soğuk su ile yıkanır (KK-22).

Ateşlenen koyunlar soğuk su ile yıkanır ve gölgede uyutulur (KK-30).

Ateşlenen hayvanın kulakları alev gibidir. Ateşi düşürmek için soğuk su ile hayvan yıkanır (KK-35).

Kış mevsimlerinde hayvan kar ile yıkanır ve karda yürümesi sağlanır (KK-38).

46. Zehirlenme

Merada bulunan çeşitli otların hayvan tarafından yenmesi sonucunda görülen bir durumdur. Hayvan yere çöker, halsizleşir, ağzından köpük gelir veya kıvrılır. Tedavisinde genel olarak hayvansal ürünlerden yoğurt ve ayran kullanılır. Bununla birlikte bir başka tedavi yöntemi de cerrahi müdahalelerdir.

Beyaz atkuyruğu, kara yonca, kara gelincik, zehirli baldıran gibi otları yiyen hayvan zehirlenir. Tedavisinde kulakta göze yakın olan bir damar vardır. Bu damar kesilir ve pis kanın dışarı çıkması sağlanır (KK-2).

Zehirlenen hayvana ayran verilir ama içerisine tuz konulmaz (KK-6).

Yazıda zararlı otların bulunduğu yerde hayvan otlatılmaz. Zehirlenen hayvana yoğurt verilir ve kulakta bulunan damar kesilir (KK-14).

Boyaca ve Ambarcık köylerinin sınırlarında zehirli otlar çok oluyor. Genellikle hayvanlarımızı orada otlatmayız. Zehirlenen hayvanlara tuzsuz ayran verilir (KK-21).

Acı kuyu tarafındaki yerin üstüne çıkan sudan içen hayvanlar zehirlenir (KK-24).

Kavun tevekleri de hayvanı zehirler. Zehirlenen hayvanın kulakğının bir parçası kesilir ve hayvana tuzsuz ayran içirilir (KK-27).

Kara yoncadan kaynaklanır. Kulakta bulunan damar kesilir ve hayvana ayran içirilir (KK-36).

Bîr-e Dol (Acı Kuyu) tarafındaki şorak sudan (zehirli su) içen hayvan çatlar (KK-43).

Sonuç ve Öneriler

Temel geçim kaynağı hayvancılık olan Malatya'nın Arguvan ilçesinin Parçikan köyünün konu olduğu bu çalışmada, hayvan hastalıklarının tedavisindeki folklorik uygulamaları tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yürütülen çalışmada tespit edilen sonuçlar şunlardır:

- Yörede hayvan hastalıklarının tedavisinde bitkilerden ve bitkisel ürünlerden sıklıkla yararlanılmaktadır. Yararlanılan bitkiler ve bitkisel ürünler şunlardır: arpa, ayçiçek yağı, buğday, bulgur, ceviz, ekmek hamuru, gendime

(dökme buğday), havasotu, helizotu, kahve, kekik, keklik otu, kenger, kepek, kına, limon, nane, pekmez, pırpar (semizotu), pul biber, sarımsak, sirke, soğan, sumak, şeker, tütün, un, üzerlik otu, zegerek (keten tohumu), zeytin ve zeytin-yağı. Buradan hareketle yöre halkı hayvan hastalıklarının tedavisinde bitkilere büyük önem vermektedir.

- Hayvan hastalıklarının tedavisinde madensel ürünlerden de sıklıkla yararlanılmaktadır. Bununla beraber kullanılan madenlerden gres yağı, yanmış motor yağı, gaz yağı ve mazot dikkat çekicidir. Yörede tedavide kullanılan madensel ürünler; çam talaşı, gaz yağı, gres yağı, karbonat, katran, kireç, mazot, şap tozu, toprak, toz naftalin, tuz, yanmış motor yağı ve yeşil sabundur.

- Parçikan köyünde hayvan hastalıklarının tedavisinde hayvansal ürünlerden de yararlanılmaktadır. Özellikle tereyağı ve yoğurt tedavide sıkça kullanılmaktadır. Hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanılan hayvansal ürünler; keçe, tereyağı, yoğurt, yumurta ve yündür.

- Hastalıkların tedavisinde cerrahi yöntemler de dikkat çekicidir. Özellikle pis kanı dışarı akıtmak amacıyla kulakta bulunan göze yakın damarın kesilmesi ve kanın boşaltılması sıkça kullanılan bir tedavi yöntemidir. Bununla beraber; dağlama, yünleri kırkma, tavukların kanatlarının uç kısımlarının kesilmesi, tırnak kesimi, bıçak ile sıyırma, kazıma, vurma ve neşter ile irin boşaltılması hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanılan cerrahi yöntemlerdendir.

- Çalışma sahasında hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanılan at kuyruğunun kılı, cam tozu, ekmeç mayası, horoz kanı, ip, köpek dışkısı, odun külü, sigara külü, yılan derisi (yılan kefeni, yılan gömleği) gibi tespit edilen ürünler dikkat çekicidir.

- Parçikan köyünde hayvan hastalıklarının tedavisinde yeni bir yöntem olarak değerlendirilebilecek durum ise ishal durumunda kola içirilmesi, meme yaralarında vazelin sürülmesidir.

- Elde edilen veriler doğrultusunda yöre halkı bazı hayvan hastalıklarının (eşini atmama, gêj, mantar, sarılık, teneye düşme, zehirlenme vd.) orta çıkış nedenini bilmektedir.

- Yörede orta çıkan bulgular doğrultusunda bazı hayvan hastalıklarında gün içerisinde birkaç sefer tedavinin yapılması ve tedavinin üç, beş, yedi gün gibi sürmesi, yöre halkının bilinçli halk baytarlığı sergilediğinin bir göstergesidir. Bununla beraber çoban köpeklerinde kulak kesimi işleminin kış mevsiminde yapılması da bu bilinçlilik içerisinde değerlendirilebilir.

- Hayvan hastalıklarının tedavisinde dinî uygulamalardan da yararlanılmaktadır. Dinî uygulamalar içerisinde Ayete-l Kürsü ve Nas, Felak sureleri sıklıkla yer almaktadır. Bununla beraber dinî uygulamalarda kullanılan sözler

(*Féle Pise Deriyé Me Derkava; Deste Şuddo 'ya deste min naya.*) dikkat çekicidir. Ayrıca siğil hastalığında, siğil sayısı adetince ipe düğüm atılması da uygulanan dinî tedavi yöntemlerinden birisidir.

- Yörede hastalıkların tedavisinde uygulanan dinî ni tedavi yöntemlerinde, ocak kültürü de ön plana çıkmaktadır. Siğil rahatsızlığında ve yılan sokmalarında ocak kültürü baskındır. Bununla birlikte siğil rahatsızlığının tedavisinin de çarşamba günü yapılması dikkat çekicidir. Yılan ve akrep sokmalarında hazırlanan "ahsum" adlı ilaç da yöre halkı tarafından büyük öneme sahiptir.

- Hayvanın sütünden koku gelmesi durumunda, yörede nazar inancı hâkimdir. Nazarın giderilmesi için uygulanan dinî tedavi yöntemleri, yöre halkı tarafından yoğun ilgi görmektedir. Bununla beraber nazarın önlenmesinde ahıra bir bez yardımıyla asılan köpek dışkısı ve ahıra asılan üzerlik bitkisi de dikkat çekicidir.

- Nazarın önlenmesinde kullanılan günlük hayattaki kalıp sözler; "Bereketli Olsun!", "Müsaade Var Mı?", "Maşallah!", "Barekallah" gibi çalışma sahasında görüşmeler doğrultusunda ortaya çıkan kalıp sözler; yeme çekmek (yem vermek), gürk (kuluçka), zegerek (keten tohumu), pırpar (semitotu), yılan gömleği (yılan derisi) dam (ahır), gom (ağıl) vs. yörenin söz varlığı açısından da zengin olduğunun bir göstergesidir.

- Parçikan köyünde bazı hayvan hastalıklarının tedavisinde, tımar yöntemi de görülmektedir. Ayrıca köy içerisinde çalışmalar sonucunda bazı hayvan hastalıklarının (kısırlık, şarbon) tedavisinin olmadığı tespit edilmiştir.

- Çalışma sahasında hayvan hastalıklarına karşı önlem alınmakta, hastalığa yakalanan hayvanlar ve sürüler (şap, şarbon vd.) karantina ortamına alınmakta ve hastalık sonucu (şarbon) ölen hayvanlar köyden uzak bir yerde imha edilmektedir.

- Yörede kanama durumunu durdurmak için uygulanan "piso" adlı tedavi yöntemi yöre halkı tarafından büyük ilgi görmektedir.

- Kırık, çıkık ve burkulma gibi rahatsızlıklar yörede yaşlılar tarafından tedavi edilmektedir. Bu da yörede bazı hayvan hastalıklarının tedavisinde deneyim şartının gözetildiğinin bir göstergesidir.

- Çalışma sahasında hayvan hastalıklarının tedavisinde formülistik sayılara da rastlanmıştır. Binek hayvanların sancılanması sonucu hayvana mezarlığın etrafında 7 kez tur attırılması; hayvanın sütünden koku gelmesi durumunda ve yılan sokmalarında 3 kez yöredeki halk inanışlarına ait sözlerin söylenmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

I. Yaşanılan kültürün gelecek kuşaklara aktarılması için insan hastalıklarının ve hayvan hastalıklarının tedavisinde uygulanan yöntemler Türkçe ders kitaplarında metin olarak verilebilir,

II. Halk hekimliğinde ve halk baytarlığında uygulanan tedavi yöntemlerini karşılaştırma yoluna gidilebilir,

III. Veteriner hekimlerin hayvan tedavilerinde halk baytarlığının yöntemlerinden faydalanıp faydalanmadığı araştırılabilir.

Teşekkür

Saha çalışmalarında yardımlarından ve misafirperverliklerinden dolayı Malatya'nın Arguvan ilçesinin Parçikan köyünün halkına ve Uzman Veteriner Hekim Mahir Salman'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Artun, E. (2010). *Türk Halk Bilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aça, M. (2017). *Halk Veterinerliği. Halk Bilimi El Kitabı*. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Boratav, P.N. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Diñer, F. (1967). *Türk Folklorunda Veteriner Hekimliği Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Veteriner ve Ziraat Fakülteleri Basımevi.
- Eroğlu, S. & Bektaş, O. (2016). STEM eğitimi almış fen bilimleri öğretmenlerinin STEM temelli ders etkinlikleri hakkındaki görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4 (3), 43-67.
- Karakaş, Rezan (2020) Güneydođu Anadolu Halk İnanışları Dicle Bölümü, Gazi Kitabevi, Ankara
- Kardaş, C. (2019). *Muş'ta Halk Veterinerliği ve Geleneksel Tedavi Yöntemleri*. Ankara: Ürün Yayınları
- Kartarı, A. (2017). Nitel düşünce ve etnografi: etnografik yönetime düşünsel bir yaklaşım. *Moment Dergi*, 4 (1), 207-220.
- Şar S. Anadolu'da halk hekimliği uygulamaları. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiđi-Hukuku-Tarihi Dergisi*. 2005; 13(2):131-136.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Kaynak Kişi Listesi

- KK-1: Ahmet Kaplan, Erkek, 82, Parçikan/Arguvan, Emekli, Okuma-Yazma Yok, 30.03.2022.
- KK-2: Eyüp Demez, Erkek, 32, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, Üniversite Mezunu, 31.03.2022.
- KK-3: Satı Demez, Kadın, 75, Parçikan/Arguvan, Ev Hanımı, Okuma-Yazma Yok, 31.03.2022.
- KK-4: Ali Demez, Erkek, 54, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, İlkokul Mezunu, 31.03.2022.
- KK-5: Ömer Demez, Erkek, 60, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, İlkokul Mezunu, 31.03.2022.
- KK-6: Mehmet Ateş, Erkek, 78, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, Okuma-Yazma Yok, 31.03.2022.
- KK-7: Hüseyin Ateş, Erkek, 84, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, Okuma-Yazma Yok, 31.03.2022.

BEDRETTİN KAYHAN / REZAN KARAKAŞ

- KK-8: Hasan Ateş, Erkek, 79, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, Okuma-Yazma Yok, 31.03.2022.
- KK-9: Aşhan Ateş, Kadın, 65, Parçikan/Arguvan, Ev Hanımı, Okuma-Yazma Yok, 31.03.2022.
- KK-10: İbrahim Karabulut, Erkek, 75, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, Okuma-Yazma Yok, 31.03.2022.
- KK-11: İsmet Karabulut, Erkek, 52, Parçikan/Arguvan, Muhtar, İlkokul Mezunu, 31.03.2022.
- KK-12: Hacı Bayram Tohma, Erkek, 56, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, İlkokul Mezunu, 31.03.2022.
- KK-13: Hayati Mercan, Erkek, 40, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, İlkokul Mezunu, 01.04.2022.
- KK-14: Fatmagül Mercan, Kadın, 81, Parçikan/Arguvan, Ev Hanımı, Okuma-Yazma Yok, 01.04.2022.
- KK-15: Guley Mercan, Kadın, 75, Parçikan/Arguvan, Ev Hanımı, Okuma-Yazma Yok, 01.04.2022.
- KK-16: Fatma Dağdeviren, Kadın, 74, Parçikan/Arguvan, Ev Hanımı, Okuma-Yazma Yok, 01.04.2022.
- KK-17: Mehmet Ateş, Erkek, 71, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, İlkokul Mezunu, 01.04.2022.
- KK-18: Aysel Mercan, Kadın, 66, Parçikan/Arguvan, Ev Hanımı, Okuma-Yazma Yok, 02.04.2022.
- KK-19: Ayşe Geyik, Kadın, 84, Parçikan/Arguvan, Ev Hanımı, Okuma-Yazma Yok, 02.04.2022.
- KK-20: Gökhan Geyik, Erkek, 49, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, İlkokul Mezunu, 02.04.2022.
- KK-21: Turan Aksüt, Erkek, 57, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, İlkokul Mezunu, 02.04.2022.
- KK-22: Apdulvahap Mercan, Erkek, 36, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, Ortaokul Mezunu, 02.04.2022.
- KK-23: Abdullah Kaymaz, Erkek, 68, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, İlkokul Mezunu, 02.04.2022.
- KK-24: Ramazan Kaymaz, Erkek, 37, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, Ortaokul Mezunu, 02.04.2022.
- KK-25: Ceran Özdemir, Kadın, 76, Parçikan/Arguvan, Ev Hanımı, Okuma-Yazma Yok, 03.04.2022.
- KK-26: Mehmet Özdemir, Erkek, 80, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, Okuma-Yazma Yok, 03.04.2022.
- KK-27: Hatice Şahin, Kadın, 81, Parçikan/Arguvan, Ev Hanımı, Okuma-Yazma Yok, 03.04.2022.
- KK-28: Bekir Şahin, Erkek, 45, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, İlkokul Mezunu, 03.04.2022.
- KK-29: Zahide Aksüt, Kadın, 69, Parçikan/Arguvan, Ev Hanımı, Okuma-Yazma Yok, 03.04.2022.
- KK-30: Ahmet Aksüt, Erkek, 32, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, Ortaokul Mezunu, 03.04.2022.
- KK-31: Bilgehan Ateş, Erkek, 49, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, İlkokul Mezunu, 04.04.2022.

- KK-32: Ali Koç, Erkek, 75, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, Okuma-Yazma Yok, 04.04.2022.
- KK-33: Hasan Perk, Erkek, 80, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, Okuma-Yazma Yok, 04.04.2022.
- KK-34: Ceran Perk, Kadın, 71, Parçikan/Arguvan, Ev Hanımı, Okuma-Yazma Yok, 04.04.2022.
- KK-35: Hulusi Turan, Erkek, 57, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, İlkokul Mezunu, 04.04.2022.
- KK-36: Erdal Perk, Erkek, 45, Parçikan/Arguvan, Damızlık Hayvan Yetiştiricisi, İlkokul Mezunu, 05.04.2022.
- KK-37: Kadir Yeşilova, Erkek, 44, Parçikan/Arguvan, Celep, İlkokul Mezunu, 05.04.2022.
- KK-38: Mustafa Fırat, Erkek, 53, Parçikan/Arguvan, Celep, İlkokul Mezunu, 06.04.2022
- KK-39: Ramazan Yıldırım, Erkek, 66, Parçikan/Arguvan, Besici, İlkokul Mezunu, 06.04.2022.
- KK-40: Fatma Kaplan, Kadın, 71, Parçikan/Arguvan, Ev Hanımı, Okuma-Yazma Yok, 06.04.2022.
- KK-41: Ali Kayhan, Erkek, 50, Parçikan/Arguvan, Serbest Meslek, İlkokul Mezunu, 07.04.2022.
- KK-42: Halil Yeşilova, Erkek, 41, Parçikan/Arguvan, Besici, Ortaokul Mezunu, 07.04.2022.
- KK-43: Mehmet Perk, Erkek, 65, Parçikan/Arguvan, Esnaf, İlkokul Mezunu, 08.04.2022.
- KK-44: Ahmet Yıldırım, Erkek, 48, Parçikan/Arguvan, Besici, İlkokul Mezunu, 08.04.2022.
- KK-45: Abdullah Kaba, Erkek, 58, Parçikan/Arguvan, Esnaf, İlkokul Mezunu, 09.04.2022.